

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης

Τομέας Ψυχολογίας της Επικοινωνίας, Επικοινωνιακών Πρακτικών και Σχεδιασμού

Διδακτορική διατριβή (υπό εκπόνηση) στη θεματική ενότητα:

Συλλογικά συναισθήματα και κοινωνική και πολιτική συμπεριφορά.

Διδακτορική φοιτήτρια: Βενετία Σακελλαρίου

Επιβλέπουσα: Μπετίνα Ντάβου

Τίτλος:

Συλλογικά συναισθήματα και προσφυγική κρίση. Θυμικές επιδράσεις στη συμπεριφορά των Ελλήνων προς τους πρόσφυγες και στη στάση προς την Ευρώπη.

Σύνοψη:

Η Ελλάδα έχει ενεργό ρόλο και συμμετοχή στη διαχείριση του προσφυγικού ζητήματος - το οποίο οξύνθηκε ιδιαίτερα μετά το ξέσπασμα του πολέμου στη Συρία - και ενός πολύ μεγάλου αριθμού προσφύγων που φθάνουν καθημερινά στα σύνορά της. Η χώρα, βρισκόμενη ήδη σε ένα αρνητικά διαμορφωμένο κλίμα, από τη συνεχιζόμενη επταετή ύφεση στην οικονομία της, με δυσμενείς, όχι μόνο οικονομικές αλλά και ψυχολογικές, συνέπειες επιχειρεί να διαχειριστεί αποτελεσματικά και να ενσωματώσει μεγάλες προσφυγικές ροές, σε μια από τις μαζικότερες μετακινήσεις πληθυσμών και ταυτόχρονα ανθρωπιστικές κρίσεις της πρόσφατης ιστορίας.

Η γενικότερη άρνηση των υπολοίπων κρατών της Ευρώπης να απορροφήσουν ικανό αριθμό προσφύγων, δυσχεραίνει τη μετακίνηση και προώθησή τους, εγκλωβίζοντας μεγάλους πληθυσμούς στην Ελλάδα και δημιουργώντας νέες συνθήκες στη ζωή των πολιτών. Με αφορμή τις πρόσφατες αντιδράσεις - από πολύ θετικές έως και ακραία

αρνητικές - συλλόγων γονέων, κατά την προσπάθεια ένταξης μικρών προσφυγόπουλων στα ελληνικά σχολεία, αλλά και τις συγκρούσεις που ξεσπούν συχνά σε περιοχές με κέντρα φιλοξενίας, εγείρεται το ζήτημα μιας ενδελεχούς μελέτης των συναισθημάτων που αναπτύσσουν συλλογικά οι Έλληνες, υπό τις νέες αυτές συνθήκες, πώς αυτά επηρεάζουν τη συμπεριφορά τους απέναντι στους πρόσφυγες, καθώς και τη στάση τους προς την Ευρώπη.

Η προσέγγιση του ζητήματος των προσφύγων στην Ελλάδα, μέσα από μια ψυχολογική και κοινωνιολογική ανάλυση και έρευνα πάνω στο πεδίο των συλλογικών συναισθημάτων δεν έχει επιλεγεί τυχαία. Αφενός, τα συναισθήματα αποτελούν, μαζί με τις στάσεις, μία από τις βασικές παραμέτρους που διαμορφώνουν το πλαίσιο υποδοχής και ένταξης των προσφύγων στη χώρα. Άλλες παράμετροι διαμόρφωσης του πλαισίου αυτού είναι το νομικό καθεστώς – διεθνείς συνθήκες που ισχύουν, νόμοι και θεσμοί του εκάστοτε κράτους – καθώς και οι υποδομές του. Αφετέρου, ήδη γνωρίζουμε τη μείζονα σημασία των συναισθημάτων στην ψυχολογική, κοινωνιολογική και πολιτική ανάλυση. Η ψυχολογική έρευνα των τελευταίων τριών δεκαετιών καταδεικνύει ότι τα συναισθήματα είναι μέγιστη δύναμη κινητοποίησης του ανθρώπου, ενώ παράλληλα μέσω της στροφής της κοινωνικής έρευνας προς αυτά και τη συζήτηση περί της κοινωνιολογίας των συγκινήσεων, γνωρίζουμε ότι η μελέτη των συναισθημάτων επιτρέπει μια πιο ουσιαστική κατανόηση της δράσης των ατόμων σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο. Σε έναν αέναο κύκλο, πολιτικές και κοινωνικές δομές αναπτύσσουν ή επηρεάζουν τα συναισθήματα, τα οποία εκδηλώνονται εντός του πλαισίου των πολιτικών και κοινωνικών σχέσεων, υπαγορεύοντας αντίρροπες και αμφίρροπες αντιδράσεις από τα άτομα, αναδιαμορφώνοντας τις δομές αυτές διαρκώς.

Τα κοινωνικά πλαίσια αποτελούν την πιο κοινή πηγή από την οποία προέρχονται τα συναισθήματα, οι σκέψεις και λαμβάνουν χώρα οι δράσεις των ατόμων. Γνωρίζοντας ότι το προσφυγικό ζήτημα δημιουργεί και παράλληλα εντάσσεται σε ένα κοινωνικό μεταβατικό πλαίσιο - το οποίο διαμορφώνεται κυρίως από τον ανθρώπινο παράγοντα - η μελέτη των συλλογικών συναισθημάτων αποδεικνύεται πολύ σημαντική γιατί, μέσω της αντιστροφής του συναισθηματικού κλίματος το οποίο δημιουργούν - και η οποία είναι εφικτή - μπορούμε να συμβάλλουμε και να επιτύχουμε καλύτερη υποδοχή και ενσωμάτωση των προσφύγων στην ελληνική κοινωνία.

Η έρευνα πάνω στα πεδία αυτά, εκτός από επίκαιρη και πρωτότυπη, είναι μείζονος σημασίας τόσο γιατί συμβάλλει, όπως προαναφέρθηκε, στην ανάπτυξη του νέου πεδίου των συλλογικών συναισθημάτων και στην κατανόηση και καλύτερη υποδοχή και ενσωμάτωση των προσφύγων στην ελληνική κοινωνία, όσο και στο πιο πρόσφατο, αλλά διαρκώς εξελισσόμενο πεδίο των Μεταναστευτικών Σπουδών στην Ελλάδα, οι οποίες ολοένα και λαμβάνουν ξεχωριστή θέση στον επιστημονικό κόσμο.

Σύντομο θεωρητικό πλαίσιο

Τα συναισθήματα επηρεάζουν καταλυτικά την ανθρώπινη συμπεριφορά, καθώς σχετίζονται με πρωταρχικές διαδικασίες κινητοποίησης των ατόμων. Παρέχουν, δηλαδή, τα απαιτούμενα κίνητρα, κατευθύνουν, θέτουν προτεραιότητες και ωθούν σε άμεσες αντιδράσεις τον οργανισμό, ώστε να αντιμετωπίσει όλες τις καταστάσεις ή προκλήσεις που παρουσιάζονται (Danou, *in press*). Εν γένει, όλα τα συναισθήματα αναπτύσσονται μέσα σε πλαίσια, εντός, δηλαδή, της κάθε ενδοπροσωπικής, διαπροσωπικής και κοινωνικής πραγματικότητας την οποία βιώνει το άτομο (Ντάβου και συν., 2015).

Ως συλλογικά ορίζονται τα συναισθήματα εκείνα που βιώνονται την ίδια χρονική στιγμή και αναγνωρίζονται ως κοινά από έναν μεγάλο αριθμό ατόμων εντός μιας κοινωνίας. Πρόκειται δηλαδή για μια ταυτόχρονη πρόκληση, εκ μέρους των ατόμων, συναισθημάτων που συγκλίνουν σε μια κοινή συναισθηματική απόκριση προς ένα συγκεκριμένο γεγονός ή ακόμα και ένα αντικείμενο (Von Scheve & Ismer, 2013). Η ανάπτυξη των συναισθημάτων, έτσι, δεν ανάγεται σε απλές βιολογικές διαδικασίες εφόσον τα άτομα ζουν, κινούνται και λειτουργούν μέσα σε κοινωνικά πλαίσια, αλλά τα πλαίσια αυτά καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό ποια συναισθήματα θα εκφραστούν, από ποιους, γιατί και με ποιον τρόπο (Demertzis, 2013).

Τα συναισθήματα που αναπτύσσονται εντός του κοινωνικού πλαισίου, στο οποίο βρίσκονται και δρουν άτομα και συλλογικότητες, διαδραματίζουν, όπως προαναφέρθηκε, σημαντικό ρόλο στον σχηματισμό των ατομικών και κοινωνικών αποκρίσεων και κατ' επέκταση στη συμπεριφορά των ατόμων (Bar-Tal et al, 2007). Κοινωνικό είναι το πλαίσιο που χαρακτηρίζεται ως ένα ευρύ και συνεχώς

μεταβαλλόμενο πολύ-επίπεδο σύνολο, αποτελούμενο από την υλική πραγματικότητα, κοινωνικές δομές και ένα σύστημα κοινών πεποιθήσεων που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και περιβάλλουν κάθε κατάσταση (Ashmore et al., 2004).

Οι Bar-Tal, Halperin & De Rivera (2007) διακρίνουν τα πλαίσια αυτά σε σταθερά και μεταβατικά, ανάλογα με την χρονική διάρκειά τους. Τα σταθερά πλαίσια αποτελούνται από όλα εκείνα τα στοιχεία που επιτρέπουν στα μέλη μιας κοινωνίας να προσδώσουν τελικά ένα κοινό νόημα σε ένα γεγονός, καθώς και κοινές πρακτικές, διαμορφώνοντας μια συναισθηματική κουλτούρα (Bar-Tal et al., 2007, Von Scheve & Ismer, 2013). Τα μεταβατικά πλαίσια διαμορφώνονται μέσα στην κοινωνία, συνήθως από τα ίδια τα άτομα και είναι αποτέλεσμα συγκεκριμένων δομικών κοινωνικών, πολιτικών ή οικονομικών μεταβολών τις οποίες προκαλούν, ή ακόμα αποτέλεσμα σημαντικών γεγονότων που συμβαίνουν. Τα πλαίσια αυτά αποτελούνται από τις φυσικές, κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές, στρατιωτικές και ψυχολογικές συνθήκες. Οι τελευταίες αποτελούν τη βάση για την διαμόρφωση του συναισθηματικού κλίματος (Bar-Tal et al., 2007), το οποίο έχει άμεση εξάρτηση από όλους τους παραπάνω προαναφερθέντες παράγοντες (De Rivera, 1992).

Οι ψυχολογικές καταστάσεις που εμπεριέχονται εντός του μεταβατικού πλαισίου, δημιουργούνται ως απόκριση από τα ίδια τα άτομα στα ερεθίσματα και τις πληροφορίες που δέχονται και ενσωματώνονται με τα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος. Δημιουργούν ένα συναισθηματικό πλαίσιο, μέρος του γενικότερου πλαισίου, το οποίο μπορεί με τη σειρά του να πυροδοτήσει συγκεκριμένα συναισθήματα σε έναν μεγάλο αριθμό ατόμων της κοινωνίας (Bar-Tal et al., 2007).

Το συναισθηματικό αυτό κλίμα που διαμορφώνεται από τα συναισθήματα και τις αποκρίσεις των ατόμων και γεννά, επίσης, συναισθήματα τα οποία βιώνονται συλλογικά επηρεάζει και τις διαδικασίες αποτίμησης των γεγονότων. Τα άτομα ταυτίζονται με ομάδες, συλλογικότητες, κοινωνίες και τα συλλογικά συναισθήματα δρουν καταλυτικά στο μέρος της αυτοαντίληψης που πηγάζει από τη συμμετοχή στις διάφορες κοινωνικές ομάδες, επηρεάζοντας και αναδιαμορφώνοντας τις αντιλήψεις και τη συμπεριφορά τους (Bar-Tal et al., 2007, Hogg & Vaughan, 2010). Σε πολλές περιπτώσεις τέτοια συναισθήματα ισχυροποιούν τους συνεκτικούς δεσμούς μεταξύ αυτών που τα βιώνουν, ενδυναμώνοντας την αλληλεγγύη (Von Scheve & Ismer, 2013), ενώ σε άλλες βρίσκονται στη βάση της ανάπτυξης στερεοτύπων και προκαταλήψεων.

Ερευνητικά ερωτήματα:

Το κύριο ερευνητικό ερώτημα που προκύπτει από το θεωρητικό πλαίσιο είναι ποια συλλογικά συναισθήματα αναπτύσσονται με αφορμή το προσφυγικό ζήτημα και πώς επηρεάζουν τη συμπεριφορά των Ελλήνων απέναντι στους πρόσφυγες.

Επίσης πώς οι Έλληνες αντιμετωπίζουν τα άλλα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε σχέση με το προσφυγικό ζήτημα, καθώς και πώς επηρεάζεται η στάση τους απέναντι στην Ευρώπη.

Η θεωρητική προσέγγιση που αποτελεί τη βάση της έρευνας είναι διεπιστημονική στο σημείο σύγκλισης των ψυχολογικών, κοινωνιολογικών και πολιτικών επιστημών. Αυτό υπαγορεύει ένα μεικτό ερευνητικό σχεδιασμό, ποιοτικό για τη βαθύτερη διερεύνηση των συναισθημάτων και ποσοτικό για στόχους γενίκευσης των αποτελεσμάτων.